मैत्रावरुणर्वसिष्ठः।अग्निः। द्विपदा त्रिष्टुप्।

त्वे ह यत्पितरश्चिन्न इन्द्र विश्वा वामा जरितारो असन्वन्।
त्वे गावः सुदुघास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसु देवयते वनिष्ठः॥ ७.०१८.०१

इन्द्र- परमेश्वर। नः- अस्माकम्। पितरः- पूर्वाचार्याः। जरितारः- रसनिष्पादकाः। त्वे- त्वयि। विश्वा- सर्वाणि। वामा- कल्याणानि। असन्वन्- अलभन्त। त्वे- त्वयि। सुदुघाः- सुष्ठु दोग्ध्र्यः। गावः- धेनवः। चिद्रश्मय इत्याध्यात्मिके। त्वे- त्वयि। हि- खलु। अश्वाः- प्राणतुरगाः। त्वम्। देवयते- देवकामाय। वसु- सम्पदम्। वनिष्ठः- अतिशयेन ददासि ॥१॥

राजेव हि जनिभिः क्षेष्येवाव द्युभिरभि विदुष्कविः सन्।
पिशा गिरो मघवन्गोभिरश्वैस्त्वायतः शिशीहि राये अस्मान्॥ ७.०१८.०२

विदुः- विद्वान्। कविः- क्रान्तदर्शी सन्। जनिभिः- राज्ञीभिः। राजेव। द्युभिः- तेजोभिः। क्षेषि- निवससि। मघवन्- सम्पद्वन्। पिशा- रूपेण। गिरः- वचः। रक्ष। त्वायतः- त्वत्कामान्। अस्मान्- नः। राये- दानयोग्यसम्पदे। गोभिः- धेनुभिस्तदुपलक्षितचिद्रश्मिभिः। अश्वैः- तुरगैस्तदुपलक्षितप्राणैः। शिशीहि- तीक्ष्णीकुरु ॥२॥

इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरो देवयन्तीरुप स्थुः।
अर्वाची ते पथ्या राय एतु स्याम ते सुमताविन्द्र शर्मन्॥ ७.०१८.०३

इमाः- एते। त्वा- त्वाम्। पस्पृधानासः- स्पृशन्तः। अत्र- अस्मिन् देवयजनदेशे। मन्द्राः- आनन्दकराः। गिरः- मन्त्राः। देवयन्तीः- देवकामाः। उप स्थुः- उपतिष्ठन्ति। रायः- दानयोग्यसम्पदः। पथ्या- मार्गः। ते- तव। अर्वाची- अस्मदभिमुखः। एतु- आगच्छतु। इन्द्र- परमेश्वर। ते- तव। शर्मन्- क्षेमे। सुमतौ। स्याम- भवेम ॥३॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM

धेनुं न त्वा सूयवसे दुदुक्षन्नुप ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः।

त्वामिन्मे गोपतिं विश्व आहा न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ॥ ७.०१८.०४

सूयवसे- शोभनयवभक्षणे सति। धेनुम्- गाम्। न- इव। त्वा- त्वाम्। हव्यस्वीकारे सति। दुदुक्षन्- दुधुक्षन्। वसिष्ठः- अतिशयेन चित्तवृत्तिस्तम्भकर उपासकः। वसु स्तम्भे। ब्रह्माणि- मन्त्रान्। ससृजे- ससर्ज। त्वाम्- भवन्तम्। इत्- एव। मे- मम। गोपतिम्- चिद्रश्मीनां पालकम्। विश्वः- सर्वे आर्याः। आह- अवदन्। नः- अस्माकम्। सुमतिम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। आ गन्तु- आगच्छतु ॥४॥

अर्णांसि चित्पप्रथाना सुदास इन्द्रो गाधान्यकृणोत्सुपारा।

शर्धन्तं शिम्युमुचथस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः॥ ७.०१८.०५

इन्द्रः। सुदासे- स्वशोभनदानाय। सिन्धूनाम् अर्णांसि- जीवोदकानि। पप्रथाना- प्रथमानानि। चित्- अपि। गाधानि। सुपारा- सुपाराणि। अकृणोत्- अकरोत्। शर्धन्तम्- बलिनम्। शिम्युम्- बाधमानम्। शापम्। अशस्तीः-अभिशस्तीश्च। उचथस्य- स्वस्तोतुः। सुपाराण्यकरोत् ॥५॥

पुरोळा इत्तुर्वशो यक्षुरासीद्राये मत्स्यासो निशिता अपीव।

श्रुष्टिं चक्रुर्भृगवो द्रुह्यवश्च सखा सखायमतरद्विषूचोः॥ ७.०१८.०६

यक्षुः- यष्टा। पुरोळा- पुरोगामी पुरोदाता। तुर्वशः- त्वरमाणः। आसीत्- बभूव। अपीव- अपि च। राये- दिव्यसम्पत्प्राप्त्यै। उपासकाः। मत्स्यासः- मत्स्या इव। निशिताः- तीक्ष्णा जागरूकाः सन्ति। भृगवः-तेजस्विनः। द्रुह्यवः- शत्रुजिघांसवः। च। श्रुष्टिम्- क्षिप्रम्। चक्रुः- अकुर्वन्। सखा- मित्रभूत इन्द्रः। सखायम्- मित्रमुपासकम्। विषूचोः- विष्वगञ्चतोरुभयपार्श्ववर्त्युदकप्रतीकमूलशक्तिधारामयबन्धयोः सकाशात्। अतरत्- अतारयत् ॥६॥

आ पक्थासो भलानसो भनन्तालिनासो विषाणिनः शिवासः।

आ योऽनयत्सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन्युधा नॄन्॥ ७.०१८.०७

Dr. Rangani
WEBOLIM

पक्थासः- हृदयपाचकाः। भलानसः- भद्रमुखा इति सायणः। अनिनासः- प्रवृद्धाः। शिवासः- मङ्गळाः। विषाणिनः- शृङ्गिणः। वृषभा उपासकाः। तेभ्यः। सधमाः- सह मादक इन्द्रः। आर्यस्य- आर्यशीलस्य। गव्या- गोसमूहं चिद्रश्मिसमूहम्। तृत्सुभ्यः- आवरणबाधकेभ्यः। ऋषिभ्यः। श्वित्यञ्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असपन्त तृत्सवः इति श्रुतेः। आ अनयत्। अजगन्- लेभे। युधा- युद्धेन। नॄन्- वीरान्। जघान॥७॥

दुराध्योऽ अदितिं स्रेवयन्तोऽचेतसो वि जगृभ्रे परुष्णीम्।
महाविव्यक्पृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरशयच्चायमानः॥ ७.०१८.०८

दुराध्यः- दुष्टाभिसन्धयः। अचेतसः- अचेतसो मूढा इति भावः। अदितिम्- अखण्डप्रकृतिम्। परुष्णीम्- नदीमिव सरन्तीम्। स्रेवयन्तो वि जगृभ्रे- बिभिदुः। पशुः- सामान्यद्रष्टा। कविः- विशेषद्रष्टा। पत्यमानः- अभिपतन्। चायमानः- वर्धमान इन्द्रः। महा- स्वमहिम्ना। पृथिवीम्- भूमिम्। अविव्यक्- व्याप्नोत्। अशयत्- व्याप्य विरामं प्राप्तवान्॥८॥

ईयुरर्थं न न्यर्थं परुष्णीमाशुश्चनेदभिपित्वं जगाम।
सुदास इन्द्रः सुतुकाँ अमित्रानरन्धयन्मानुषे वध्रिवाचः॥ ७.०१८.०९

न्यर्थं- परमार्थम्। न- इव स्थिताम्। अर्थं- अर्थिताम्। परुष्णीम्- अदितिमखण्डप्रकृतिं नदीभूताम्। ईयुः- उपासकाः प्रपन्नाः। आशुश्चन- तेषां प्राणतुरगश्च। अभिपित्वम्- अभिप्राप्तव्यम्। जगाम- अगमत्। सुदासे- शोभनदानाय। इन्द्रः। मानुषे- मनुष्याय। सुतुकान्- स्वल्पान्। वध्रिवाचः- जल्पकान्। अमित्रान्- शत्रून्। अरन्धयत्- वशमानयत्॥९॥

ईयुर्गावो न यवसादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चितासः।
पृश्निगावः पृश्निनिप्रेषितासः श्रुष्टिं चक्रुर्नियुतो रन्तयश्च॥ ७.०१८.१०

यवसात्- यवसं निमित्तीकृत्य। अगोपाः- वन्याः। गावः- धेनवः। न- इव। यथाकृतम्- यथार्थम्। मित्रम्- स्वस्नेहम्। अभि- आभिमुख्येन। चितासः- जानन्तः। पृश्निगावः- चिद्रश्म्यभिमुखाः।

Dr. Ranganji
WEBOLIM

पृश्निनिप्रेषितासः- चिद्रश्मिप्रेषिताः। रन्तयः- रममाणाः। नियतः- प्राणतुरगाः। श्रुष्टिम्- वेगम्। चक्रुः ॥१० ॥

एकं च यो विंशतिं च श्रवस्या वैकर्णयोर्जनान्राजा न्यस्तः।
दस्मो न सद्मन्नि शिशाति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम्॥ ७.०१८.११

यः। एकं विंशतिं जनान्- प्रभूतानुपासकान्। राजा- राजमानः। वैकर्णयोः- कर्णोपलक्षितबाह्यविषयग्रहणरहितध्यानपूतप्राणभूतयोरश्विनोः। श्रवस्या- श्रुतिमुषसं विद्यां कामयमानः। न्यस्तः- अन्तरायमस्यति। अश्विनौ प्राणापानाधिदेवते। उषाः प्रभाती तु कुम्भकाधिदेवता। न- सम्प्रति। दस्मः- दर्शनीयः। बर्हिः सद्मन्- यज्ञसदने। नि शिशाति- उपासकानां भावनं तीक्ष्णीकरोति। शूरः- समर्थः। इन्द्रः। एषाम्- एतेषामुपासकानां कृते। सर्गम्। अकृणोत्- अकरोत्। कल्याणं ससर्जेति भावः ॥११ ॥

अध श्रुतं कवषं वृद्धमप्स्वनु द्रुह्युं नि वृणग्वज्रबाहुः।
वृणाना अत्र सख्याय सख्यं त्वायन्तो ये अमदन्ननु त्वा॥ ७.०१८.१२

अध- अथ। श्रुतम्- यथाश्रुतम्। यथाशास्त्रम्। सतां मध्ये विश्रुतं वा। कवषम्- उपदेशकमिति दयानन्दः। वृद्धम्- ज्ञानवृद्धम्। द्रुह्युम्- अन्तरायद्रुहम्। वज्रबाहुः- वज्रपाणिः। अप्सु- जीवोदकेषु निमग्नानामुद्धरणाय। नि वृणक्- वृणोति। ये। त्वा- त्वाम्। ननु- निश्चयेन। अमदन्- स्तुवन्ति। ते। त्वायन्तः- त्वत्कामाः। अत्र- अस्मिन् देवयजनदेशे। सख्याय- मैत्र्यै। सख्यम्- मैत्रीम्। वृणानाः। भवन्ति ॥१२ ॥

वि सद्यो विश्वा दृंहितान्येषामिन्द्रः पुरः सहसा सप्त दर्दः।
व्यानवस्य तृत्सवे गयं भाग्जेष्म पूरुं विदथे मृध्रवाचम्॥ ७.०१८.१३

सद्यः- क्षणेन। विश्वा- सर्वाणि। दृंहितानि- दृढानि। इन्द्रः। पुरः- बन्धनानि। सप्त- सप्तसाधनभूमिकावारकाणि सप्त। सहसा- स्वशक्त्या। वि दर्दः- विदारितवान्। आनवस्य गयम्-

Dr. Rangani
WEBOLIM

मनुष्यनिवासम्। तृत्सवे- ऋषये। श्वित्यञ्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असपन्त तृत्सव इति श्रुतेः। वि भाक्- यो व्यभजत्। मृध्रवाचम्- तं क्षुद्रवाचम्। पूरुम्- पूरकमाक्रमणशीलमिति भावः। विदथे- अध्वराख्ययुद्धे। जेष्म- जयेम ॥१३॥

नि गव्यवोऽनवो द्रुह्यवश्च षष्टिः शता सुषुपुः षट् सहस्रा।
षष्टिर्वीरासो अधि षड्दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्या कृतानि॥ ७.०१८.१४

गव्यवः- गोकामाश्चिद्रश्मिकामा अनधिकारिणः। दुवोयु- परिचरणकामायोपासकाय। द्रुह्यवः- द्रोहिणः। अनवः- मनुष्याः। अनव इति मनुष्यनाम। षष्टिः शताः षट् सहस्रा षष्टिः वीरासः- बहवो वीराः। सुषुपुः- निहताः शेरते। विश्वा- सर्वाणि। इन्द्रस्य- ईशनाधिदैवतस्य। वीर्या- वीर्याणि। कृतानि ॥१४॥

इन्द्रेणैते तृत्सवो वेविषाणा आपो न सृष्टा अधवन्त नीचीः।
दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमाना जहुर्विश्वानि भोजना सुदासे॥ ७.०१८.१५

एते- इमे। तृत्सवः। इन्द्रेण। वेविषाणाः- युद्धाय सङ्गताः। आपः। न- इव। नीचीः- प्रवणदेशे सृष्टाः। दुर्मित्रासः- शत्रवः। प्रकलवित्- अजानन्तः। विश्वानि- सर्वान्। भोजना- भोगान्। सुदासे- इन्द्रस्य शोभनदानाय। जहुः- तत्यजुः ॥१५॥

अर्धं वीरस्य शृतपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं नुनुदे अभि क्षाम्।
इन्द्रो मन्युं मन्युम्यो मिमाय भेजे पथो वर्तनिं पत्यमानः॥ ७.०१८.१६

वीरस्य- इन्द्रसेवकस्य वीरस्य। अर्धं- हिंसकमिति सायणः। शृतपाम्- भोक्तारम्। अनिन्द्रम्- अवशिनम्। शर्धन्तम्- बलिनम्। क्षां अभि- भूमावधि। परा नुनुदे। इन्द्रः। मन्युभ्यः- क्रुद्धानाम्। मन्युम्- क्रोधम्। मिमाय- हिंसितवान्। वर्तनिम्- सन्मार्गम्। पत्यमानः- अभिगच्छन्। पथः- जयमार्गम्। भेजे ॥१६॥

आघ्रेण चित्तद्वेकं चकार सिंह्यं चित्पेत्वेना जघान।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

अव स्रक्तीर्वेश्यावृश्चदिन्द्रः प्रायच्छद्विश्वा भोजना सुदासे॥ ७.०१८.१७

आघ्रेण- दरिद्रेण। चित्- अपि। तत्। एकम्- महादानम्। चकार- अकरोत्। पेत्वेन- छागेन। चित्- अपि। सिंहम्। जघान- हिंसितवान्। इन्द्रः। वेश्या- सूच्या। स्रक्तीः- अश्रियः। अव अवृश्चत्- अववृक्तवान्। विश्वा- सर्वान्। भोजना- भोगान्। सुदासे- शोभनदानाय। प्रायच्छत्- प्रकर्षेण अददात्॥१७॥

शश्वन्तो हि शत्रवो ररधुष्टे भेदस्य चिच्छर्धतो विन्द रन्धिम्।

मर्ताँ एनः स्तुवतो यः कृणोति तिग्मं तस्मिन्नि जहि वज्रमिन्द्र॥ ७.०१८.१८

शश्वन्तः- बहवः। शत्रवः- रिपवः। ते- तव। ररधुः- वशमीयुः। हि- खलु। शर्धतः- उत्सहमानस्य। भेदस्य- भेदभावयुक्तस्य। चित्- अपि। रन्धिम्- वशीकरणम्। विन्द- लभस्व। यः। स्तुवतः। मर्तान्- मनुष्यान्। एनः- अघम्। कृणोति- करोति। तस्मिन्- तम्।। इन्द्र। तिग्मम्- तीक्ष्णेन वज्रेण। नि जहि- नितरां बाधस्व॥१८॥

आवदिन्द्रं यमुना तृत्सवश्च प्रात्र भेदं सर्वताता मुषायत्।

अजासश्च शिग्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभ्रुरश्व्यानि॥ ७.०१८.१९

इन्द्रम्। यमुना- नियमशक्तिः। आवत्- अतर्पयत्। तृत्सवश्च- अन्तरायहिंसकाश्च। ऋषयश्च। आवन्। अत्र। सर्वताता- सर्वभूतहितकरे यज्ञे। भेदम्- भेदभावनप्रतीकरक्षः। मुषायत्- अपहृतवान् अनाशयदिति भावः। अजासः- प्रपन्नाः। च। शिग्रवः- स्वपन्त इति वाच्यार्थः। विरामशीलाः प्रवणशीला वा। यक्षवः- यजनशीलाः। च। अश्व्यानि शीर्षाणि- प्राणशीर्षानि। सप्तशीर्षन्याः प्राणा इत्युक्तेः प्राणस्य सप्तशीर्षत्त्वं प्रसिद्धम्। श्रुतिष्वश्वः प्राणप्रतीकः। बलिम्। जभ्रुः- आजह्रुः। समर्पितवन्त इति भावः॥१९॥

न त इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वी उषसो न नूत्नाः।

देवकं चिन्मान्यमानं जघन्थाव त्मना बृहतः शम्बरं भेत्॥ ७.०१८.२०

Dr. Rangaji

WEBOLIM

इन्द्र- परमैश्वर्यसम्पन्न। ते- तव। सुमतयः। रायः- सम्पदः। पूर्वाः- प्राचीनाः। नूत्नाः- अभिनवाः। उषसः- प्रभात्यो विद्याः। न। सञ्चक्षे- संख्यातुं न शक्याः। देवकम्- स्वमेव देवम्। मान्यमानम्- मन्यमानं गर्विष्ठम्। जघन्थ- नाशितवान्। त्मना- स्वतः। बृहतः- महतो नभसः। शम्बरम्- मेघम्। भेत्- अवाभैत्सीः। आध्यात्मिके तु चिदाकाशादावरणं बिभेदिथ ॥२० ॥

प्र ये गृहादममदुस्त्वाया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः।
न ते भोजस्य सख्यं मृषन्ताधा सूरिभ्यः सुदिना व्युच्छान्॥ ७.०१८.२१

त्वाया- त्वदिच्छया। पराशरः- आवरणानां पराशातयिता। अथवा परासूनामवस्थापकः। सत्सन्ततिभूत इति भावः। त्वया पुत्रेण धर्मात्मा न संवृत्तः पितेति वचनम्। शतयातुः- रक्षः शातयिता। वसिष्ठः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारक उपासकः। एते। गृहात्- स्वसद्मतः। प्र- प्रकर्षेण। अममदुः- त्वां तर्पितवन्तः। ते- अमी। भोजस्य- पालकस्य तव। सख्यम्- मैत्रीम्। न। मृषन्त- न विस्मरन्ति। मृष मर्षे। अध- अथ। सूरिभ्यः- विद्वद्भ्यः। सुदिना- शोभनदिनानि। व्युच्छान्- उपगच्छन्ति ॥२१ ॥

द्वे नप्तुर्देववतः शते गोर्द्वा रथा वधूमन्ता सुदासः।
अर्हन्नग्ने पैजवनस्य दानं होतेव सद्म पर्येमि रेभन्॥ ७.०१८.२२

अग्ने- अग्निभूतेन्द्र। देववतः- देवसाहाय्यवतः। नप्तुः- धर्मसन्ततिभूतस्य। पैजवनस्य- गोविभक्तुः। पिज भाघट्टार्थ इति कविकल्पद्रुमः। सुदासः- शोभनदानस्य। गोः द्वे शते- प्रभूता गाः। वधूमन्ता द्वा रथा- वधूयुक्तौ द्वौ रथौ। दानम्। अर्हन्- प्राप्तुं योग्यः सन्। रेभन्- इन्द्रं स्तुवन्। होतेव- देवाह्वातेव। सद्म- देवयजनदेशम्। पर्येमि- परिगच्छामि ॥२२ ॥

चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः स्मद्दिष्टयः कृशनिनो निरेके।
ऋज्रासो मा पृथिविष्ठाः सुदासस्तोकं तोकाय श्रवसे वहन्ति॥ ७.०१८.२३

Dr. Rangaji

WEBOLIM

पैजवनस्य- भाविभक्तुः। चत्वारः। दानाः- दत्ताः प्राणतुरगाः। स्मद्दिष्टयः- प्रशस्तातिसर्जनाः। कृशनिनः- हिरण्मयाः। निरेके- दुर्गतौ। ऋज्रासः- ऋजुगामिनः। पृथिविष्ठाः- लब्धभूमिकाः। सुदासः- इन्द्रस्य शोभनदानस्य। तोकम्- स्ववत्सभूतमुपासकं प्रति। तोकाय- तस्य सन्तानाय। श्रवसे- श्रुत्यै च। वहन्ति ॥२३॥

यस्य श्रवो रोदसी अन्तरुर्वी शीर्ष्णेशीर्ष्णे विबभाजा विभक्ता।
सप्तेदिन्द्रं न स्रवतो गृणन्ति नि युध्यामधिमशिशादभीके॥ ७.०१८.२४

यस्य। उर्वी- विस्तीर्णे। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। अन्तः- मध्ये। श्रवः- यशो वर्तते। विभक्ता- दाता। शीर्ष्णेशीर्ष्णे- मुख्याय मुख्याय। विबभाज- अयच्छत्। इन्द्रम्। न- इव। सप्त स्रवतः- सप्त नद्यः। गृणन्ति- स्तुवन्ति। अभीके- युद्धे। युध्यामधिम्- यो युधि आमं रोगं रोगोपलक्षितखेदं वा दधाति तमिति दयानन्दः। युधि खेदकरमिति भावः। नि अशिशात्- न्यहनत् ॥२४॥

इमं नरो मरुतः सश्चतानु दिवोदासं न पितरं सुदासः।
अविष्टना पैजवनस्य केतं दूणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु॥ ७.०१८.२५

नरः- नेतारः। मरुतः- प्राणविशेषाः। सुदासः- शोभनदानस्य। पितरम्- आचार्यम्। दिवोदासम्- देवसेवकम्। अनु सश्चत- अनुसेवध्वम्। पैजवनस्य- भाविभक्तुः। केतम्- प्रज्ञाम्। अविष्टन- रक्षत। दुवोयु- सेवकस्य। क्षत्रम्- वीर्यम्। दूणाशम्- नाशयितुमशक्यम्। अजरम्- जरयितुमशक्यम् ॥२५॥

Dr. Rangaji

WEBOLIM